

EURÓPAI BÜNTETŐPOLITIKA

I.

Létezik-e egyáltalán európai büntetőpolitika, vagy a büntetőjog terén az integrációnak nincs helye? Azoknak lenne igazuk netán, akik úgy vélik, hogy Savigny tétele: a jog a néppel együtt nő, belőle alakul és elhal mihelyt az sajátosságait elveszíti, kiváltképp igaz a büntetőjogra. Vajon az államok különös féltéssel ügyelnek szuverenitásuk épségére, ha a büntetőjogukról van szó?

Mielőtt azonban elindulnánk, hogy e kérdésekre a választ megjeljük, tisztázandó, hogy mit is értünk európaiságon és ezen belül európai büntetőjog, európai büntetőpolitikán. Merthogy e fogalmakat számos értelemben szokás használni, a lehetséges és egyúttal elterjedt interpretációk közül hármat említek:

a) Pusztá *tagadásként* európaiságon mindazt szokás érteni, ami eltér attól, ami nálunk létezett évtizedeken át. Amikor közvetlenül a rendszerváltozás előtt és után az Európához felzárkózást, az Európához csatlakozást emlegették, rendszerint ebben az értelemben használták az európai büntetőjog, az európai kriminálpolitika fogalmait: pusztá negációként, annak meghatározása nélkül, hogy tartalmilag az európaiság mit is takar.

b) A másik lehetséges és elterjedt értelmezés szerint az európaiság a *felvilágosodásig* nyúlik vissza, annak hagyományait viszi tovább. Ebben az értelemben jelenti a racionalitást, a büntetőjog terén a kiszámíthatóságot, az előreláthatóságot, az önkény kizárását a törvényhozás és a jogalkalmazás szférájában. A racionalitás, amelyhez társul az emberi jogok elismerése, jelenti továbbá a büntetőjogi beavatkozás korlátok közé szorítását. A racionális büntetőjog „visszafogott”, „önmérsékletet” gyakorol.

c) Végül egyfajta „*tételesjogi*” megközelítésből, a jogi normák oldaláról tekintve az európaiság jelenti mindazokat az elvárásokat, amelyek az Európa Tanács (és szűkebb körben) az Európai Közösség különféle jogi instrumentumaiban a büntetőjogra nézve megjelennek.

Úgy látom, hogy mindhárom értelmezés a maga módján helytálló, de legalábbis mindhárom értelmezést segítségül kell hívnunk, amikor azt vizsgáljuk: milyen a viszony az európai büntetőpolitika, az európai büntetőjog és a nálunk kitapintható kriminálpolitika, a magyar büntetőjog mai állapota között.

De térjünk vissza az alapkérdésre: *létezik-e egyáltalán valamifajta homogén európai büntetőjog*, egységes európai büntetőpolitika. Vajon a három értelmezés szerinti európaiság ténylegesen egy és ugyanazt jelenti-e? Mindaz, ami az ET és az EK instrumentumaiban megfogalmazódik, értékelhető-e a felvilágosodás hagyományainak folytatásaként? És ha ez így van, vajon mindez merőben más-e, mint attól, ami nálunk a büntetőjogot, a büntetőpolitikát negyven éven át jellemezte?

Tanulmányomban ahhoz kívánok segítséget nyújtani, hogy megállapíthassuk: az európai büntetőpolitika és büntetőjog előbb említett három lehetséges értelmezésének megfelelően hol állunk mi, hol fedezhető fel diszkrépancia az „európai” és a magyar büntetőjog között.

A dolgozatban csak az európai tendencia megrajzolására vállalkozom, az összevetést, a következtetések levonását meghagyom az olvasónak.

II.

Mielőtt azonban e vizsgálódásba belekezdének, tisztáznom kell a dolgozat elején feltett kérdést: Van-e létjogosultsága a büntetőjog terén az uniformizálásnak vagy legalábbis a harmonizációnak? *Nem kötődik-e a büntetőjog oly mértékben a nemzeti tradíciókhoz*, egy ország, egy nép, egy nemzet jogi kultúrájához, hogy az egységesítésre irányuló törekvések vagy akár a regionális harmonizációra tett kísérletek eleve kudarcra lennének ítélve?

Kétségtelen, hogy az utóbbi éveknek a kérdést tárgyaló irodalma inkább szkeptikus a harmonizáció, nem beszélve egy lehetséges európai büntetőjog kialakításának esélyeiről. Szemben a húsz vagy harminc évvel ezelőtt divatos elképzeléssel, amely szerint európai büntetőjog rövid időn belül meg fog születni, most, amikor az integráció belátható közelségbe került, inkább az az elterjedt vélemény, hogy *a büntetőjog más jogágaknál jobban kötődik a nemzeti kultúrához*, ezért jóval inkább ellenáll minden integrációs kísérletnek.

E tézissel szemben felhozható, hogy a büntetőjognak minden társadalomban végül is ugyanaz a funkciója: védenie kell az életet, a fizikai integritást, a szexuális önrendelkezést, oltalmaznia kell a tulajdont és a funkció azonosságát az eszközök, módszerek azonosságát, de legalábbis hasonlóságát eredményezi.

Ugyanakkor azok a *lényeges eltérések*, amelyeket az eutanázia, a prostitúció, a kábítószerrel visszaélés, a homoszexualitás, vagy az autoritásokat, a közjogi méltóságokat megillető védelem szükségességének, illetve ennek mértékének megítélésében észlelhetünk az egyes európai államok törvénykönyveiben, valóban azt látszanak alátámasztani, hogy a büntetőjog igen erőteljesen kötődik a hagyományokhoz, a nemzeti kultúrához. Ezt a benyomást erősíti, ha tekintetbe vesszük, hogy a különbségek *korántsem korlátozódnak a különös részre*: lényegesen eltérő módon szabályozzák az egyes európai országok pl. a kísérlet, a mulasztás vagy a részesség intézményeit.

A harmonizáció és az integráció kilátástalansága mellett szólhat továbbá az az érv, hogy még azonos büntetőjogi rendelkezések mellett is egészen eltérően alakulhat a *jogalkalmazási gyakorlat* – az alapul fekvő bűnüldözési filozófiától függően, ennek gyökere pedig megint csak az adott társadalom értékrendjében, kulturális viszonyaiban, a társadalom toleranciaszintjében keresendő.

Azonos büntető szabályok mellett is egészen más képet mutat a tényleges bűnüldözés állapota a legalitás elvén építkező rendszerekben és azokban az országokban, ahol a büntető törvény pusztán felhatalmazási keret, ahol tehát valamely a büntetőjog által tilalmazott magatartás gyanúja csak a bűnüldözés lehetőségét nyitja meg, de annak tényleges megindítása attól függ, hogy a büntetőjogi normák „bevetése” kecsegtet-e valamiféle társadalmi haszonnal.¹

Az egységesítés kilátástalansága mellett végül felhozhatók az ítélezési, illetve a *büntetéskiszabási gyakorlat* jelentős eltérései, nemcsak az egyes országok, hanem egy adott államon belül az egyes régiók között. Ez ismét csak igazolni látszik azt, hogy a büntetőjog szorosan kötődik a nemzeti kultúrához, az adott terület hagyományaihoz.

A nemzeti büntetőjogok uniformizálásának nehézségeire utal, hogy egy *európai büntetőkódex kialakításának* gondolata igen hamar elhalt, az ilyen kísérletek rövid idő alatt kimúltak. 1971-ben az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése fontolóra vette egy egységes európai büntető törvénykönyv megalkotását, ám az elképzelés hosszú időre feledésbe is merült. Amikor tavaly megint csak az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésén az egységesítés gondolata ismét felbukkant, már csak egy európai *modell* büntető- és büntető-eljárásjogi kódex kidolgozását sürgették. A kezdeményezés címzettje, a Miniszteri Bizottság azonban – tudomásom szerint – mind ez ideig nem adta jelét érdeklődésének.

Tény az is, hogy a nemzetközi jog „kemény” instrumentumait, a konvenciókat az Európa Tanács ritkán veti be azzal az igénnyel, hogy ezáltal

¹ Ld. Rüter, Frederik: Harmonie trotz Dissonanz, Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStW), 1993. 1. sz. 30-47. o.

uniformizálja a tagállamok büntetőjogának egy-egy részterületét. Ha voltak is ilyen kísérletek, ezek nem sok eredménnyel jártak. Példaként említem az 1974. évi Egyezményt a háborús és emberiesség elleni bűntettek elévülhetetlenségének kizárásáról. A konvenciót egyedül Hollandia ratifikálta és az aláírásra is csak egy-két állam vállalkozott mind ez idáig.

Hasonlóképpen óvatosak voltak eddig azok a kísérletek, amelyeket az *Európai Közösség* tett, saját gazdasági érdekeinek büntetőjogi védelme érdekében, holott távolról sem ésszerűtlen az a feltételezés, hogy egy egységesülő gazdaság védelmére szolgáló intézmények kialakításánál nemigen van helye a nemzeti hagyományok tiszteletének.² Mind ez idáig az EK jogalkotása csak marginálisan érintette a részes államok büntetőjogát, amennyiben pl. a nemzeti büntetőjog egyes szabályait alkalmazni rendelték a közösségi érdekek védelmére is, illetve amennyiben a kerettényállásokat kitöltő normák közé bekerültek az EK egyes rendelkezései.

Szembetűnő az is, hogy az Európai Bíróság a Közösség érdekeinek védelme érdekében számos „megtorló” és általános megelőzést szolgáló intézkedés alkalmazására jogosította fel a Bizottságot – ezek között azonban a büntetőjogi büntetés nem szerepel. Annak eldöntése, hogy a közösségi érdekek védelmére a büntetőjogot igénybe veszik-e, a nemzeti törvényhozások kompetenciájába tartozik. A Közösség irányelvek formájában felhívja a tagállamokat, hogy bizonyos magatartásokkal szemben lépjenek fel, de a megfelelő eszköz megválasztása, így tehát a büntetőjog igénybevétele is az egyes államok törvényhozásának hatáskörébe tartozik.

Ami az Európa Tanács „kemény”, vagyis a tagállamoktól feltétlen követést igénylő instrumentumait illeti, közülük megint csak nem a büntetőjog vagy a kriminálpolitika egységesítését vagy akár harmonizációját követelő egyezményeknek van igazán gyakorlati jelentőségük. Sokkal inkább azoknak a konvencióknak, amelyek az ET tagállamok közti *bűnügyi együttműködést* szolgálják, mindenek előtt a kiadatásról, a bűnügyi jogsegélyről és az elítéltek átadásáról szóló egyezményeknek. (Érdekes lehet annak említése, hogy e három egyezményhez képest lényegesen szerényebb eredményeket könyvelhet el a büntetőeljárás felajánlásáról, illetve átvételéről szóló konvenció – talán éppen azért, mert éppen ez kívánná meg leginkább a tagállamok jogrendszeireinek hasonlóságát.)

Azok a 80-as években született konvenciók is, amelyek elnevezésükben valamiféle jogegységesítési törekvést jeleznek – így pl. a sportrendezvényeken, különösképp a labdarúgó-mérkőzéseken tanúsított erőszakra vonatkozó

² A kérdéstről ld. Sieber, Ulrich: Europäische Einigung und Europäisches Strafrecht, ZStW 1991. 4. sz.

egyezmény, a közúti közlekedési bűncselekmények megbüntetéséről, a löfögyverek magánszemélyek általi megszerzésének és birtoklásának ellenőrzéséről szóló egyezmények vagy a kulturális vagyonnal kapcsolatos bűncselekményekre vonatkozó egyezmény – inkább az együttműködés könnyítését szolgálják a tagállamok között, illetve az előbb említett általános együttműködési egyezmények rendelkezéseit konkretizálják egy-egy bűncselekménytípusra nézve.

Ezekben az egyezményekben ugyanakkor mégiscsak megjelenik a törekvés a tagállamok büntetőjogának *az adott területen történő egységesítésére*. Ez érthető, hiszen mindenfajta együttműködés alapja a belső jogok bizonyos mértékű hasonlósága. Az egységesítésre törekvés abban nyilvánul meg, hogy a tagállamokat *kriminalizálásra szólítják* fel. Igaz, igen tapintatos formában, hiszen a konvenciók zömmel olyan magatartások kriminalizálására hívnak fel, amelyek a tagállamok többségében egyébként is bűncselekményeknek minősülnek.

Hasonló tapintattal ösztönzik az Európa Tanács „puha instrumentumai”, az ajánlások is a tagállamokat egyes magatartások bűncselekménnyé nyilvánítására. Példaként – egyúttal figyelemmel a magyar Btk. közelmúltbeli módosításra is – említem az Európa Tanácsnak a számíftógépes bűnözéssel és a fogyasztóvédelemmel kapcsolatos ajánlásait.

Ha pedig az Európa Tanács közelmúltbeli tevékenységét, a szervezet érdeklődésének középpontjába került kérdéseket nézzük, ugyanezt a tendenciát figyelhetjük meg. A nemrégiben felállított szakértői bizottság, amely a tanús és az áldozatvédelem kérdéseit hivatott vizsgálni, csakúgy mint a nőkkel szembeni erőszak és diszkrimináció, vagy a rasszizmus és intolerancia viszsaszorítására létrehívott bizottságok feltehetően nem dekriminalizációs javaslatokkal fognak előállni.

Mindebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az „európaiasodás”, az Európán belüli harmonizáció – amint az az ET kriminálpolitikai tárgyú egyezményeiben és ajánlásaiban megjelenik – *korántsem a felvilágosodás* hagyományainak szellemében ösztönzi a tagállamokat belső joguk átalakítására. Ezekben az instrumentumokban nem azt sugallják a nemzeti törvényhozóknak, hogy csfnján bánjanak a büntetőjogi beavatkozással, ne értékeljék túl a büntetőjog lehetőségeit. Nem, éppen ellenkezőleg: *újabb és újabb magatartások büntetőjogi üldözésére* hívják fel őket.

Ezen végül is nemigen csodálkozhatunk: a bűnözéssel szembeni nemzetközi együttműködés *nem a büntetőjog lebontásában áll*. A kooperáció lényege, hogy kihúzzák a talajt a bűnöző-turizmus alól, éspedig azzal, hogy a büntetőjog hálóját mindenütt egységesen sűrűre szövik. Akárhogy is van, a büntetőjog

egységesítésére és a nemzetközi együttműködés erősítésére hivatott Európa Tanács-i instrumentumok okkal ébresztik azt az aggodalmat, hogy a „harmonizáció” veszélyt jelenthet, legalábbis azokban az országokban, amelyekben a büntetőjogot a felvilágosodás szellemében alakították ki, a tolerancia alapján, amelyekben óvakodnak a túlzó repressziótól és relatíve széles szabadságot biztosítanak az egyén számára.

III.

Amikor európai büntetőpolitikáról beszélünk, nem feledkezhetünk meg az *Európai Emberi Jogi Konvencióról*, a strasbourgi szerveknek az Egyezményt értelmező és alkalmazó döntéseiről, illetve e döntéseknek a tagállamok büntető jogára gyakorolt hatásáról sem. Úgy tűnik ugyanis, hogy a felvilágosodás korára visszanyúló büntetőjogi hagyományoknak, a kiszámítható, előrelátható, az önkényt kizáró, a korlátait ismerő és ezért önmérsékletet tanúsító büntetőjog eszméjének a letéteményese Európában az Emberi Jogi Egyezmény, illetve annak kontroll szervei.

Ez megint csak nem meglepő: az emberi jogi egyezmények az egyén szabadságának szférájába való behatolást tiltják meg az állam hatóságainak és ily módon biztosítékot nyújtanak a védett területet érintő túlzó kriminalizálással szemben is. Így a strasbourgi szervek döntéseiből *rendszerint dekriminálizálási kötelezettség* származik az érintett tagállamra nézve.

Rendszerint – hangsúlyozom –, mert kivételesen előfordulhat, hogy a strasbourgi szervek a konvenció megsértését éppen azért állapítják meg, mert az állam elmulasztotta azt a kötelességét, hogy gondoskodjék az Egyezményben garantált jogok védelméről mások, „harmadik személyek” támadásával szemben.

Az irodalomban használatos terminust követve, az Egyezménynek ugyan nincs „direkte Drittwirkung”-ja, vagyis nincs közvetlen hatása harmadik személyek irányában, az egyének közti kapcsolatokra. A strasbourgi szervekhez nem lehet fordulni arra hivatkozva, hogy az egyén jogait más individuumok (tehát nem az állam, illetve annak képviselői) sértették meg, mint ahogy az állam sem köteles helytállni az egyént „harmadik személyek” részéről ért sérelem esetén.

Ugyanakkor az államokat kivételesen mégis terhelheti felelősség azért, mert nem gondoskodtak az Egyezményben foglalt jogok hatékony védelméről, ha az egyént más individuumok részéről éri támadás. A hatékony védelem pedig állhat valamely magatartás büntetendővé nyilvánításában, illetve büntetőjogi

üldözésében. Ezt mondta ki az Európai Emberi Jogi Bíróság egy Hollandiával szemben előterjesztett panasz kapcsán, ahol az elmarasztalás alapjaként törvényhozási mulasztást állapított meg: nyilván kodifikációs hiba folytán a holland Btk. nem engedélyezte, hogy a 16. életévét betöltött, de cselekvőkép-telen személy sérelmére elkövetett erőszakos nemi bűncselekmény miatt a sértett helyett törvényes képviselője terjesszen elő magánindítványt.³

Ítéletében – amelyben a magán- és a családi élet sérthetetlenségét garantáló 8. cikk megsértését állapította meg – a Bíróság kifejtette: amellet, hogy tartózkodnia kell az emberi jogok önkényes korlátozásától, az államot pozitív kötelezettség is terhelheti az emberi jogok védelme terén. Ez pedig magában foglalhatja olyan intézkedések hozatalát, amelyek az egyének egymás közötti viszonyaira vonatkoznak. Az államokat ugyan bizonyos mértékig mérlegelési szabadság illeti meg annak eldöntésénél, miképp gondoskodnak arról, hogy a 8. cikk rendelkezését a magánszemélyek egymás közti kapcsolataikban is tiszteletben tartsák – így a büntetőjogi reakció nem az egyetlen lehetséges eszköz. Az adott esetben azonban – folytatta a Bíróság –, ahol alapvető értékekről és a magánélet lényeges aspektusairól van szó, büntetőjogi rendelkezésre van szükség és ennek hiánya a Konvenció megsértését jelenti. Az ítélet hivatkozik arra is, hogy az Egyezményben részes államok a szexuális integritás elleni támadásokat a büntetőjog rendelkezéseivel is tiltják, illetve üldözik.

A tagállamok jogrendszerét, az európai országok többségének jogi szabályozása alapján kirajzolódó mércét azonban a Bíróság rendszerint mégsem a kriminalizáció, hanem éppen fordítva, az állami beavatkozás mellőzhetősége, szükségtelensége melletti érvként szokta felhozni.

Igaz ugyan, hogy a Bíróság elé került ügyek zömében a panaszosok nem a büntetőjogi beavatkozást sérelmezik, hanem a más anyagi jogok által felállított tilalmakat vagy diszkriminatív rendelkezéseket. Am a Bíróság ítélezési gyakorlatában arra is akad példa, hogy a Bíróság a tagállamok zömében érvényes szabályokra hivatkozással a büntetőjogi beavatkozást minősíti aránytalannak.⁴

Így történt ez a felnőttek közötti homoszexualitást pönalizáló büntetőjogi rendelkezések esetében. A Bíróság elismerte ugyan: önmagában az a tény, hogy az ET tagállamainak a zömében a konszenzuson alapuló homoszexuális kapcsolatok büntetőjogi üldözését nem tartják szükségesnek, még nem jelenti feltétlenül, hogy a kriminalizálás – az adott országban (Észak-Írországról volt szó) uralkodó konzervatív morálra figyelemmel – ne lehetne szükséges. A Bíróság tehát elismerte az európai mércétől való eltérés elvi létjogosultsá-

³ X és Y v. Hollandia, az 1985. március 26-án kelt ítélet, Series A No. 91.

⁴ Dudgeon v. Egyesült Királyság, az 1981. október 22-én kelt ítélet, Series A No. 45.

gát, ám rögtön hozzátette: végső soron mégiscsak a Bíróság fogja azt eldönteni, hogy az általa is relevánsnak tartott körülmények elégségesek-e a kriminalizáció létjogosultságának igazolására. Vagyis a Bírósághoz végső döntést arról, hogy az állított társadalmi szükséggel arányban álló-e a büntetőjogi beavatkozás.

Végül is a Bíróság megállapította, hogy Európa legtöbb országában a homoszexualitás a büntetőjog szempontjából irreleváns. Úgy találta, a bepanaszolt kormányok a tradícióra, a közösség értékrendjére való hivatkozással sem sikerült igazolni, hogy nyomatékos társadalmi szükség állt volna fenn a kérdéses magatartás kriminalizálására.

Ugyanígy eredménytelenül hivatkozott több esetben az osztrák kormány a *véleménynyilvánítás* szabadságát érintő ügyekben a nemzeti tradíciókra, arra, hogy nem a nemzetközi fórumok, hanem a nemzeti hatóságok vannak – a nép felfogásának és a nemzeti jogi kultúra ismeretében – abban a helyzetben, hogy eldöntsék: milyen kijelentések minősülnek sértőnek és így módon büntetőjogilag üldözhetőnek.⁵ Nem hatotta meg a Bíróságot a common law-ban tradicionálisan ismert contempt of court intézménye sem, amikor a Sunday Times ügyben a Konvenció megsértését állapította meg az Egyesült Királyság részéről.⁶

Annak megítélésénél, hogy a nemzeti tradíciók meddig érdemelnek elismerést, és hogy meddig mehetnek el az egységesítés terén, az emberi jogi szerveknek természetesen igen óvatosan kell eljárniuk. A jogszociológiából ismert terminológiát használva, a *bírói aktivizmusnak* is megvannak a maga határai. Az Európai Emberi Jogi Egyezmény végül is a tagállamok konszenzusával jött létre és működtetése e konszenzus fenntartását feltételezi.⁷

Az esetek jelentős részében a strasbourgi Bizottság és Bíróság is ennek tudatában hozza meg döntését. Nem arról van szó, hogy a tagállamokra mintegy kívülről kényszeríti rá elképzeléseit, hanem arról, hogy a tagállamok zömében már meghonosodott és az Európa Tanács által preferált plurális társadalmi berendezkedés alapértékeivel az ítéletekben oly gyakran idézett toleranciával, széleslátókörűséggel, nyitottsággal egybevágó megoldások elfogadására igyekszik rávenni a lemaradottakat.

Jó példa erre az eljárás módra az emberi jogi szerveknek a már említett

⁵ Ld. Lingens v. Ausztria, az 1986. június 24-én kelt ítélet, Series A No. 123., Oberschlick v. Ausztria, az 1991. május 23-án kelt ítélet, Series A No. 204., Schwabe v. Ausztria, az 1992. augusztus 28-án kelt ítélet, Series A No. 242-B.

⁶ Sunday Times v. Egyesült Királyság, az 1979. április 26-án kelt ítélet, Series A No. 30.

⁷ A bírói aktivizmusnak a Bíróság gyakorlatában való megjelenésére ld. Merrills, J. G. The Development of International Law by the European Court of Human Rights, Manchester University Press, 1988.

homoszexualitással kapcsolatos eljárás módjának fejlődése. Az 1950-es években a Bizottság még minden további vizsgálódás nélkül úgy foglalt állást, hogy az egészség és az erkölcs védelme címén a tagállamoknak joguk van tiltani a homoszexualitást. Ez arra az időszakra esik, amikor a homoszexualitás büntetőjog általi tilalmazottsága volt a főszabály Európában. Csak később, mikor a nemzeti törvényhozásokban is változás következett be az azonos neműek közti szexuális kapcsolat megtűlésében, fogalmazta meg a Bizottság azt az igényét, hogy maga vizsgálja – mégpedig az adott országban és más államokban a kérdéssel kapcsolatos vélemények fejlődése alapján – mennyiben igazolható a korlátozás. Ezt követően születtek aztán meg azok a bírósági ítéletek, amelyek a homoszexualitást generálisan pönalizáló büntető rendelkezéseket a magánszférába történő olyan beavatkozásnak minősítették, amelyek a demokratikus társadalmakban szükségtelenek.

A strasbourgi szervek általános eljárás módja alól talán csak a véleménynyilvánítás szabadságát érintő ügyek képeznek kivételt, legalábbis azok, ahol a közszférát érintő vélemények miatti elítélés képezi a panasz tárgyát. Ez az a terület, ahol a Bizottság és a Bíróság talán az európai átlagot meghaladó mértékű toleranciát vár el a tagállamoktól. Ez nyilván azzal magyarázható, hogy a politikai véleménynyilvánítás szabadsága minden valóban demokratikus társadalmi berendezkedésnek alappillére és így módon feltétele annak, hogy az emberi jogokat általában tiszteletben tartsák.

IV.

Ideje most, hogy megálljak és választ adjak a dolgozat elején megfogalmazott kérdésekre, összefoglaljam az elemzésből levonható következtetéseket.

Először is az analízis nem támasztja alá azt a tételt, hogy a büntetőjog területén eleve kilátástalan lenne a harmonizációra törekvés. Az Európai Emberi Jogi Egyezmény szerveinek a gyakorlata és az esetjog hatása a tagállamok nemzeti jogaira, továbbá az a pusztán tény, hogy a nemzetközi büntetőjogi együttműködés regionális instrumentumai viszonylag súrlódásmentesen működnek, végül pedig az Európa Tanács konvencióinak és ajánlásainak az egységesítésre ösztönző – ha mégoly tapintatosan is megfogalmazott – rendelkezései azt jelzik, hogy bár a büntetőjog és a büntető jogalkalmazás valóban nemzeti tradíciókhoz kötött, *ez a kötődés nem erőteljesebb mint más jogágak*, illetve más jogterületek esetében.

Ugyanakkor az elemzés azt is megmutatta, hogy az egységesítés folyamata a büntetőjog terén *két egymással ellentétes vonalon halad*. A bűnözés nemzetközivé válása, a határok megnyitása, átjárhatóságuk, a nemzetközi koope-

ráció iránti igény a bűnüldözés terén Európában is szükségképpen további kriminalizációra ösztönöz. A nemzetközi együttműködéshez megkívánt harmonizáció tehát nem a büntetőjog lebontásában, hanem ellenkezőleg, a büntetőjogi fenyegetés kiterjesztésében áll.

Ezzel egyidőben az Európai Emberi Jogi Egyezmény és az annak alkalmazására és értelmezésére felhatalmazott szervek gondoskodnak az ésszerű, a korlátait ismerő, ezért a túlzó repressziótól tartózkodó büntetőjog eszméjének továbbéléséről a kontinensen, amennyiben dekriminalizációra ösztönzik a tagállamok törvényhozóit azokon a területeken, ahol a szabadság határainak kijelölésében a büntetőjognak nem lehet helye.

Feltételezhető, hogy az európai büntetőpolitika a közeljövőben is ezen a két egymással ellentétes irányba futó vágányon halad tovább. A nemzetközi büntetőjogi együttműködés eszközeinek továbbfejlesztése, illetve az Európa Tanács évek óta erre irányuló tevékenysége, a kriminalitás egy-egy területét érintő európai instrumentumok körének a bővülése feltehetően továbbra is oly módon közelíti egymáshoz az egyes nemzeti jogokat, hogy a visszafogottabbaktól további kriminalizációt követel meg. Feltehetően ebbe az irányba hat majd az Európai Közösség várhatóan növekvő aktivitása a Közösségi érdekek büntetőjogi védelmének terén.

A másik oldalon az Emberi Jogi Egyezmény szerveinek gyakorlata ugyancsak a megkezdett úton halad tovább. Nem hiszem, hogy a közép-kelet-európai régió csatlakozása az Egyezményhez ezen lényegesen változtatna. A stras-bourgi szervek eljárási módja, az esetjog, a precedensekhez kötöttség, továbbá az emberi jogok korlátozására gyakorta felhívott tradícióra hivatkozással szembeni közömbösség és végül az Emberi Jogi Bíróság ítéleteiben rendszeresen visszatérő tétel, hogy sem az üres kincstár, sem pedig politikai feszültségek nem mentenek fel az emberi jogok tiszteletének kötelezettsége alól, garantálhatja, hogy az ún. európai mérce a térség államainak csatlakozásával ne szálljon alább.